

Тетяна Миколаївна ЗАВЕРУХА,

аспірант Хмельницького університету управління та права,
maister_2011@mail.ru

УДК 347.441

ПРЕЗУМПЦІЯ ВІДПЛАТНОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

Присвячено визначенню особливостей застосування презумпції відплатності цивільно-правового договору. Зроблено висновок про те, що презумпцію слід розглядати виключно як правову категорію у процесуальному (юрисдикційному) та матеріально-правовому розумінні. Виділено умови застосування презумпції відплатності — відсутність вказівки на безоплатність відносин у договорі та законодавчих актах, а також якщо за своєю сутністю договір не може бути відплатним. Досліджено фактори, що впливають на ефективність презумпції відплатності, яка виступає засобом правового регулювання цивільних відносин у сфері договірної права: 1) соціально-політичні, зокрема права інформованість учасників договірних відносин; 2) враховано специфічні закономірності цивільного права і цивільного законодавства; 3) елементи правової презумпції виступають юридичними фактами-станами, що спричиняє виникнення, зміну і припинення договірної правовідносини; 4) логічні фактори; 5) відповідність презумпції відплатності іншим правовим приписам цивільного права та цивільного законодавства.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, презумпція, відплатність, ефективність, нормативність.

Термін “презумпція” має латинське походження, “*praesumptio*”, яким позначається юридичне визнання факту юридичної достовірності, доки не буде доведено зворотне [1, с. 486]. Так, у Дигестах Юстиніана Титул III Книги двадцять другої називається “*De probationibus et praesumptionibus*” (“Про докази і презумпції”). Прикладом презумпції з римського права може слугувати сентенція Модестина: “Якщо боргове зобов’язання було закреслено, то згідно з презумпцією боржник розглядається як звільнений від зобов’язання” (D. 22.3.24) [2, с. 243–244]. Разом з тим ідея про правові презумпції, як зазначав З. М. Черніловський, була набагато давніша за римське право і саму латинь [3, с. 98].

Подібне тлумачення терміна “презумпція” міститься в енциклопедичних словниках. Наприклад, у словнику Брокгауза й Ефрона зазначається, що “презумпція — це положення, що встановлює наявність фактів або подій без повного доказування їх існування. Вони необхідні там, де як, наприклад, у цивільному процесі, за відомих обставин немає можливості досягнути повного доказування явищ, а доводиться задовольнятися лише вірогідними висновками” [4]. Таким чином, коли мова йде про презумпції, то, як правило, мається на увазі їх включення до правової сфери.

Сьогодні виділяють два підходи до розуміння природи правових презумпцій:

1) філософсько-логічний;

2) правовий [5, с. 12; 6, с. 7–33; 7, с. 28–30; 8, с. 13–28; 9, с. 3–5].

Вони були детально проаналізовані Ю. В. Білоусовим і В. П. Феннічем [6, с. 7–33].

Так, відповідно до *філософсько-логічного підходу* правові презумпції пов’язані з усвідомленням їх як складової частини загальних презумпцій, які розглядаються як філософсько-логічна категорія, тому їм властиві всі риси припущень: є узагальненням

індуктивного характеру, відображають звичайний порядок явищ та предметів матеріального світу, є вірогідними узагальненнями, можливі в силу наявності загального причинно-наслідкового зв'язку між предметами та явищами [6, с. 9–11].

Правовий підхід ґрунтується на розумінні правових презумпцій виключно як правової категорії за трьома напрямками: юрисдикційним, матеріально-правовим і нормативним. За юрисдикційним напрямком презумпція розглядається як юридичний прийом, що впливає на обов'язки доказування сторін у цивільному процесі. Правова презумпція згідно з матеріально-правовим напрямком має значення як для юрисдикційної діяльності, так і юридичного факту, який породжує, змінює або припиняє матеріальні правовідносини. Розуміння презумпції за нормативним напрямком пов'язане із її ототожненням із правовою нормою [6, с. 11–18].

Презумпції частіше розглядають у працях з процесу [6; 9; 10], а у роботах з матеріального права — лише за деякими винятками [8; 11; 12], на презумпції не звертається належна увага з причин віднесення їх до сфери процесуального права.

На нашу думку, *презумпцію слід розглядати виключно як правову категорію у процесуальному (юрисдикційному) та матеріально-правовому розумінні*. Так, презумпції мають процесуальне (юрисдикційне) значення, оскільки “забезпечують активність сторін у тому напрямку, в якому кожній з них легше надати необхідні для вирішення справи докази. Наприклад, встановлення презумпції правомірності володіння забезпечує, насамперед, особливу активність того, хто оспорує правомірність володіння. Презумпція правомірності володіння стимулює відповідача щодо доказування факту володіння для того, щоб почала діяти сама ця презумпція” [13, с. 351]. А без активності сторін, за висновком О. С. Іоффе, суд не може зібрати всі необхідні докази для встановлення об'єктивної істини. Забезпечуючи активність сторін у процесі, презумпції є важливим засобом встановлення істини по справі. Але вони виконують цю роль не як застигли формули, а надзвичайно рухливі правила, від яких під час розгляду справи суд може відійти і до яких знову повернутися, залежно від доказової діяльності сторін і самого суду [13, с. 352]. Водночас, як зазначає О. С. Іоффе разом із М. Д. Шаргородським, глибокою помилкою є твердження, що презумпції важливі лише для процесуального права, де вони впливають на доказування, на встановлення істини [14, с. 262].

Подібне значення правових презумпцій вбачає й В. Б. Ісаков, який вважає, що презумпції спрощують правове регулювання, звільняючи осіб від доказування вірогідних (за певних умов) юридичних фактів. Юридичний процес, позбавлений презумпцій, перетворився б в громіздку, казуїстичну діяльність [15, с. 28].

Матеріально-правове значення презумпцій полягає у тому, що вони містять припущення про наявність або відсутність юридичних фактів та інших явищ, що мають правове значення і спричиняють настання правових наслідків. Як зазначає В. А. Ойгензіхт, “матеріально-правова презумпція є підставою для встановлення факту, що припускається, спричиняє відповідні правові наслідки, як наслідок із висновку про високий ступінь вірогідності його існування за певних обставин (умов)” [16, с. 31].

У юридичній літературі зустрічається різний поділ презумпцій на окремі види. В. А. Ойгензіхт виділив такі види презумпцій у цивільному праві:

- 1) презумпції загальної частини цивільного права (правосуб'єктності, правомірності вступу до правочину, захисту цивільних прав);
- 2) презумпції як передумови цивільно-правової відповідальності (вини, неналежної поведінки, при відповідальності за дії третіх осіб);
- 3) презумпції в окремих правових інститутах (в зобов'язаннях перевезення та інші види презумпцій) [16, с. 43–176].

Таким чином, у запропонованому поділі презумпцій науковець змішав різні критерії поділу — систему цивільного права та значення презумпцій для окремих інститутів цивільного права.

Серед сучасних дослідників свою систему видів презумпцій у цивільному праві запропонувала О. А. Кузнєцова, яка виділяє:

1) загальноправові презумпції, які мають значення для всіх галузей права та набули статус принципів права (знання закону, справедливості судового рішення, доброї совісті);

2) центральні презумпції цивільного права (добросовісності і розумності, вини);

3) загальні, основні і спеціальні презумпції цивільного права (загальними є презумпція необізнаності сторони про недієздатність іншої сторони правочину, презумпція необізнаності сторони правочину про правоздатність юридичної особи як другої сторони, презумпція необізнаності сторони правочину про обмеження повноважень другої сторони на вчинення правочину, презумпція смерті фізичної особи; спеціальні презумпції встановлюються для окремих цивільно-правових інститутів (для речового права — презумпція згоди учасників спільної сумісної власності на розпорядження майном одним із учасників, презумпція правомірності фактичного володіння; для зобов'язального права — презумпція відплатності договору, презумпція рівноцінності товару, що підлягає обміну; у спадковому праві — презумпція прийняття спадщини та презумпція відмови від спадщини тощо) [8, с. 138–234].

У запропонованому поділі презумпцій вбачається традиційний підхід у юридичній літературі до поділу презумпцій на загальні та окремі, де окремі характерні окремим галузям права.

На нашу думку, для договірної права найбільш вагомим є поділ презумпцій на неспростовні та спростовні. Неспростовні презумпції виступають одночасно незаперечними принципами про наявність або відсутність фактів, що не підлягають сумніву і доказуванню.

Якщо презумпція неспростовна, то дія диспозитивної норми не може бути виключена посиланням однієї сторони на те, що при укладенні договору такий варіант поведінки взагалі не обговорювався чи обидві сторони не знали про існування самої норми [17, с. 89]. Наприклад, презумпція виникнення правоздатності людини в момент її народження; презумпція недієздатності малолітньої особи.

Спростовні презумпції, навпаки, є припущенням про наявність або відсутність фактів, що не підлягають сумніву, поки до них не буде наведено заперечення. Прикладами спростовної презумпції можуть бути презумпція відплатності договору, презумпція вини, презумпція згоди співвласників на розпорядження спільним майном одним із співвласників, презумпція вини перевізника за збереження вантажу, багажу, пошти, презумпція набрання чинності договором страхування з моменту внесення страховальником першого страхового платежу тощо.

Більшість договорів у цивільному праві є відплатними, тобто такими, у яких кожна зі сторін одержує зустрічне майнове задоволення. У зв'язку з цим, найбільш відома у договірному праві презумпція відплатності договору.

Уперше презумпція відплатності договору одержала законодавче закріплення у Модельному цивільному кодексі країн СНД 1993 р. та сформульована таким чином: “Договір припускається відплатним” (ч. 3 ст. 418) [18]. Надалі це положення було перенесено до ЦК України та викладено у ч. 5 ст. 626 ЦК України, де зазначається, що “договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору” [19]. Тобто презумпція відплатності забезпечується нормативним механізмом реалізації норми права. Це зумовлено тим, що вона встановлює права й обов'язки сторін договору. Крім того, така презумпція впливає не лише на приватно правові відносини, а й на публічно-правові, оскільки передбачає застосування державного примусу в разі невиконання взятого обов'язку стороною за договором.

Презумпція відплатності виступає як нормативні приписи особливого типу, оскільки вона за своєю суттю становить припущення, що діє виключно у сфері договірної права. Така ситуація спричинена тим, що відплатність є юридичною ознакою договору в цивільному праві, антиподом якої виступає безоплатність. Відповідно договори поділяються на відплатні та безоплатні. Таким чином, презумпція виступає засобами

юридичної техніки, тому поза межами права вона не може існувати. Разом з тим норма права ніколи не може поза презумпцією породити ті чи інші юридичні наслідки.

Право і законодавство ставить за мету досягнення певного соціального результату, одержання такого ефекту, до якого законодавець свідомо прагнув при встановленні відповідного правового припису, зокрема правової презумпції. Тому, розглядаючи питання про механізм реалізації правової презумпції, необхідно розглянути проблеми її ефективності й оптимальності.

Ефективність правової презумпції — це відповідність функціонального результату її дій тим соціальним завданням, для досягнення яких правову презумпцію було введено до тексту нормативно-правового акта.

Будь-яка правова презумпція має такі компоненти, що дають можливість говорити про її *ефективність і оптимальність*. Вона має мету, фактори, що впливають на механізми її функціонування, соціальну і юридичну природу. Всі вони включаються до поняття ефективності й оптимальності [20, с. 12].

Презумпція відплатності виконує особливу *функцію* у процесі правового регулювання: вона допомагає краще з'ясувати правову природу договору та упорядкувати договірні правовідносини (свідчить про відплатний характер договірних відносин), встановлює модель поведінки для учасників договірних правовідносин (права та обов'язки сторін), забезпечує охорону і захист прав та інтересів учасників договірних правовідносин, роль і значущість інших правових приписів, знімає невизначеність (упорядковує суспільні відносини) і виступає зв'язною ланкою при застосуванні норм права.

Результат дії презумпції відплатності визначається такими факторами, що впливали на її ефективність:

1) соціально-політичними факторами, які можуть полягати, зокрема, у правовій інформованості учасників договірних відносин. Презумпція відплатності позитивно сприймається населенням, оскільки вона сприймається через призму властивих для них поглядів, ніж у разі розходження з такими поглядами й уявою. Тобто вона ефективна тому, що побудована із урахуванням існуючої правосвідомості населення: якщо укладаються договори купівлі-продажу, найму, підряду, перевезення, страхування та інші, то кожна із сторін має одержати певне майнове задоволення. Тому якщо сторони у договорі купівлі-продажу не встановили ціну проданого товару, то діє презумпція відплатності. Відповідно покупець зобов'язаний буде сплатити ціну, що визначається за правилами ст. 632 ЦК України. Учасники таких договірних зобов'язань вважаються такими, що володіють інформацією про відплатний характер договору купівлі-продажу, оскільки цей договір завжди за своєю суттю породжує відплатне і двостороннє зобов'язання. Інше за правовою природою зобов'язання договір купівлі-продажу породжувати не може;

2) встановлюючи на рівні закону презумпцію від платності, законодавець врахував специфічні закономірності цивільного права і цивільного законодавства. Так, джерелами цивільного права виступають як законодавчі акти, так і договір, і звичай (ст. ст. 6, 7 ЦК України). У зв'язку із цим, регулятором правової поведінки сторін створюються за їх волею. Заповнити прогалини у тексті договору, що виникли внаслідок відсутності у ньому рішень з відповідних питань, покликані диспозитивні норми, що ґрунтуються на презумпціях. Диспозитивна норма містить формулу: “якщо інше не встановлено договором” [17, с. 89].

Значення диспозитивних норм полягає у тому, що вони звільняють сторони від необхідності включати у договір умови, які відтворюють правило поведінки та зафіксовані в нормі, у випадку їх з ним згоди [17, с. 90]. Таким чином, надаючи сторонам свободу в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору (ст. 627 ЦК України), законодавець одночасно допускає можливість упуцнення встановлення у договорі умови про відплатний його характер (ч. 1 ст. 691 ЦК України). Лише у разі безоплатності сторони зобов'язані про це зазначити у договорі, наприклад, за договором позички користування річчю вважається безоплатним, якщо сторони прямо домовилися про це або якщо це впливає із суті відносин між ними (ч. 2 ст. 827 ЦК України);

3) елементи правової презумпції виступають юридичними фактами. Як зазначав В. К. Бабаєв, значення презумпції у праві ґрунтується на тому, що вони замінюють або становлять юридичний факт [5, с. 5]. Подібні міркування висловлює й В. Б. Ісаков, на думку якого “можливість застосування презумпції пов’язана з тим, що більшість соціальних ситуацій володіє відомою цілісністю. Наявність одних ланок у таких ситуаціях з відомим ступенем вірогідності припускає існування деяких інших. Це дозволяє презюмувати юридичні факти, тобто вважати їх існуючими, якщо не буде доведено зворотне” [15, с. 28].

Юридичні факти — це факти реальної дійсності, з наявністю або відсутністю яких норми цивільного права пов’язують юридичні наслідки, тобто виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов’язків (цивільних правовідносин) у правосуб’єктних осіб [21, с. 5]. *Презумпція відплатності, що спричиняє цивільно-правові наслідки, є фактом-станом.*

Презумпція відплатності наділена усіма ознаками факту-стану:

- а) це конкретна, життєва обставина;
- б) здатна породжувати правові наслідки;
- в) має тривалу дію;
- г) може неодноразово використовуватися;
- д) складний правовий стан;
- е) виникає внаслідок іншого юридичного факту-дії;
- є) сильна “складноутворююча” дія [22, с. 160].

При цьому особливість такого факту-стану полягає у тому, що він є юридичним фактом лише у складі фактичного складу (договору). За цієї умови презумпція відплатності буде породжувати цивільно-правові наслідки.

Цивільні правовідносини є результатом правового регулювання цивільних відносин нормами права. Тому *презумпція відплатності як факт-стан впливає на динаміку цивільного правовідношення, що виникає із договору.* Тобто цивільні правовідносини виникають, змінюються та припиняються у зв’язку із тим, що норма права, яка містить презумпцію відплатності, регулює певне суспільне відношення.

Виникнення правовідношення означає встановлення між учасниками суспільного відношення юридичного зв’язку. Одна особа наділена правом, а інша — обов’язком [21, с. 76]. Встановлення презумпції відплатності як правового стану зумовлює *виникнення* для сторін договору нових додаткових обов’язків та прав щодо надання та одержання зустрічного майнового задоволення (наприклад, оплата переданого товару, виконаної роботи чи наданих послуг, сплата відсотків за користування чужими грошовими коштами тощо).

Найбільш складним моментом у динаміці цивільних прав є його *зміна*. Будь-яка зміна — заперечення старого і виникнення нового [21, с. 76]. На думку О. О. Красавчікова, правовідношення може змінюватися у двох напрямках — за змістом і за суб’єктами [21, с. 77]. Встановлення презумпції відплатності також може спричинити зміну договірної правовідношення за двома напрямками.

Зміна цивільного правовідношення за змістом може виявлятися у необхідності застосування інших способів забезпечення виконання зобов’язання, зміні місця виконання зобов’язання, способів та заходів захисту цивільних прав та інтересів сторін за договором тощо. Прикладом зміни суб’єктів договірної зобов’язання внаслідок встановлення презумпції відплатності можуть бути такі випадки. Так, у разі смерті боржника за відплатним договором виконання обов’язку переходить до його спадкоємців, які зобов’язані задовольнити вимогу кредитору повністю, але в межах спадкового майна, одержаного у спадщину (ст. 1281 ЦК України).

Антиподом виникнення цивільного правовідношення є *припинення цивільного правовідношення*. Припинення розриває правовий зв’язок суб’єктів — боржник перестає бути зобов’язаний, а кредитор втрачає право вимагати вчинення певної поведінки. У зв’язку із встановленням презумпції відплатності як факту-стану відбувається припинення договірної зобов’язання шляхом здійснення цілеспрямованих дій:

розірванням договору, відмовою від договору або виконанням тощо. Наприклад, страховик може відмовитися від договору страхування, якщо страхувальник протермінував внесення страхового платежу і не сплатив його протягом десяти робочих днів після пред'явлення страховиком письмової вимоги про сплату страхового платежу (ч. 2 ст. 997 ЦК України);

4) логічними факторами, тобто дотриманням правил і засобів логіки. Від того, наскільки якісним є зміст і законодавче викладення презумпції, у найбільшій мірі залежить ефективність її дії. Так, презумпція відплатності закріплена у нормативному акті (ч. 5 ст. 626 ЦК України), де вказується на мету її запровадження. Тому не виникають труднощі щодо встановлення мети застосування цієї презумпції.

Слід визнати, що зміст презумпції відплатності у ч. 5 ст. 626 ЦК України є повністю зрозумілим, оскільки вона сформульована із дотриманням лінгвістичних вимог до мови викладення цієї презумпції, а саме: виражає певний намір, спонукання до певних дій, повідомляє інформацію.

Законодавець визнає презумпцію відплатності договору та водночас встановлює обставини, на які друга сторона може посилатися, щоб довести зворотне:

- 1) якщо сторони встановили інше у договорі;
- 2) якщо інше встановлено у законодавчих актах;
- 3) якщо за своєю сутністю договір не може бути відплатним.

У цивільному законодавстві закріплюються випадки, коли договори визнаються безплатними лише тоді, якщо сторони прямо про це домовилися. Наприклад, користування річчю за договором позички (ч. 2 ст. 827 ЦК України); зберігання речі за договором зберігання (ч. 4 ст. 946 ЦК України); вчинення юридичної дії за договором доручення (ч. 1 ст. 1002 ЦК України); договір позики (ч. 1 ст. 1048 ЦК України). При цьому безплатний характер договору може бути передбачений в установлених документах юридичної особи, наприклад безплатне зберігання речі (ч. 4 ст. 946 ЦК України).

Прикладом традиційного безплатного договору слугує договір дарування, за яким “одна сторона (дарувальник) передає або зобов’язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безплатно майно (дарунок) у власність” (ч. 1 ст. 717 ЦК України) [19]. Таким чином, договір дарування за своєю сутністю і юридичною природою не може бути відплатним. Разом з тим вимога про безплатний характер договору дарування закріплюється у законодавстві. У зв’язку із цим, законодавець встановлює заборону встановлення обов’язку обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру. Тому якщо такий обов’язок буде встановлено, то договір не є договором дарування (ч. 2 ст. 717 ЦК України);

5) про ефективність презумпції відплатності свідчить її відповідність іншим правовим приписам цивільного права та цивільного законодавства. Так, презумпція відплатності відповідає загальним засадам цивільного законодавства (ст. 3 ЦК України), насамперед, справедливості, добросовісності та розумності.

Особа, укладаючи договір, здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд (ч. 1 ст. 12 ЦК України). Водночас гарантією у цьому праві для особи є положення ч. 2 ст. 12 ЦК України, згідно з яким нездійснення особою свого цивільного права не є підставою для припинення цього права, крім випадків, встановлених законом. Тобто якщо сторони у договорі не встановили умову про відплатність договору, то ця обставина не є підставою для визнання такого договору неукладеним. Саме для усунення такої прогалини у праві застосовується презумпція відплатності, яка не суперечить іншим нормам цивільного законодавства.

Таким чином, презумпція відплатності є специфічною правовою формою в цивільному праві, яка сьогодні закріплена на нормативному рівні. Вона виступає ефективним засобом правового регулювання цивільних відносин у сфері договірних прав, про що свідчать такі фактори:

- 1) соціально-політичні, зокрема правова інформованість учасників договірних відносин;

2) враховано специфічні закономірності цивільного права і цивільного законодавства;

3) елементи правової презумпції виступають юридичними фактами-станами, що спричиняє виникнення, зміну і припинення договірних правовідношення;

4) логічні фактори;

5) відповідність презумпції відплатності іншим правовим приписам цивільного права та цивільного законодавства.

Умовою застосування презумпції відплатності є відсутність вказівки на безоплатність відносин у договорі та законодавчих актах, а також якщо за своєю сутністю договір не може бути відплатним.

Список використаних джерел

1. Современный словарь иностранных слов [Текст] : Ок. 20 тыс. слов. — М. : Рус. яз., 1993. — 740 с.
2. Дигесты Юстиниана [Текст] : [в 8 т.] / [пер. с лат. Сморгачев А. М., Рудоквас А. Д., Щеголев А. В., Литвинов Д. А. и др.] ; отв. ред. Л. Л. Кофанов. — М. : Статут, 2004. — Т. IV. — 780 с.
3. Черниловский, З. М. Презумпции и фикции в истории права [Текст] / З. Ф. Черниловский // Советское государство и право. — 1984. — № 1. — С. 98–105.
4. Энциклопедический словарь (П) / под ред. Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. — СПб., 1808. — Том XXV [Электронный ресурс] КулЛиб. — URL : <http://coollib.com/b/30598/read>.
5. Бабаев, В. К. Презумпции в советском праве [Текст] / В. К. Бабаев. — Горький : Горьковская высшая школа МВД СССР, 1974. — 124 с.
6. Білоусов, Ю. В. Доказові презумпції у цивільному судочинстві [Текст] : монограф. / Ю. В. Білоусов, В. П. Феннич. — Х. : Харків юридичний, 2012. — 280 с.
7. Гусева, С. В. Презумпции в системе философско-правовых категорий [Текст] / С. В. Гусева // Философская и правовая мысль. — Саратов-СПб., 2002. — Вып. 4. — С. 28–30.
8. Кузнецова, О. А. Презумпции в гражданском праве [Текст] / О. А. Кузнецова. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — 349 с.
9. Сериков, Ю. А. Презумпции в гражданском судопроизводстве [Текст] / Ю. А. Сериков. — М. : Волтерс Клувер, 2006. — 184 с.
10. Гурвич, М. А. Доказательные презумпции в советском гражданском процессе [Текст] / М. А. Гурвич // Советская юстиция. — 1968. — № 12. — С. 8–10.
11. Качур, Н. Ф. Презумпции в советском семейном праве [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Качур Нина Францевна. — Свердловск, 1982. — 199 л.
12. Щекин, Д. М. Юридические презумпции в налоговом праве [Текст] : учеб. пособ. / Д. М. Щекин ; под ред. С. Г. Пепеляева. — М. : МЗ Пресс, 2002. — 252 с.
13. Иоффе, О. С. Ответственность по советскому гражданскому праву [Текст] / О. С. Иоффе // Избранные труды : [в 4 т.]. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. — Т. 1. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ответственность по советскому гражданскому праву. — С. 194–572.
14. Иоффе, О. С. Вопросы теории права [Текст] / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. — М. : Юрид. лит., 1961. — 381 с.
15. Исаков, В. Б. Проблемы теории юридических фактов [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Исаков Владимир Борисович. — Свердловск, 1985. — 360 л.
16. Ойгензихт, В. А. Презумпции в советском гражданском праве [Текст] / В. А. Ойгензихт. — Душанбе : Ирфон, 1976. — 190 с.
17. Брагинский, М. И. Договорное право [Текст] / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. — М. : Статут, 2002. — Книга первая : Общие положения: изд. доп., стереотип. (5-й завод). — 848 с.
18. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях [Текст] : [у 2 т.] / [уклад. Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін.] ; за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. — К. : Правова єдність, 2009. — Т. 2. — 1240 с.

19. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
20. Каранина, Н. С. Правовые презумпции в теории права и российском законодательстве [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Каранина Наталья Сергеевна ; Институт государства и права РАН. — М., 2006. — 164 л.
21. Красавчиков, О. А. Юридические факты в советском гражданском праве [Текст] / О. А. Красавчиков. — М. : Госюриздат, 1958. — 182 с.
22. Ковальська, В. С. Підстави зміни та припинення сімейних правовідносин [Текст] : монограф. / В. С. Ковальська ; за наук. ред. С. Д. Гринько. — Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2014. — 260 с.

Надійшла до редакції 01.12.2014

Заверуха Т. Н. Презумпция возмездности гражданско-правового договора

Рассматриваются особенности применения презумпции возмездности гражданско-правового договора. Сделан вывод о том, что презумпцию следует рассматривать исключительно как правовую категорию в процессуальном и материально-правовом смысле. Выделены условия применения презумпции возмездности — отсутствие указания на безвозмездность отношений в договоре и законодательных актах, а также если по своей сути договор не может быть возмездным. Исследованы факторы, влияющие на эффективность презумпции возмездности, которая выступает средством правового регулирования гражданских отношений в сфере договорного права: 1) социально-политические, в частности правовая информированность участников договорных отношений; 2) учтены специфические закономерности гражданского права и гражданского законодательства; 3) элементы правовой презумпции выступают юридическими фактами-состояниями, влекут возникновение, изменение и прекращение договорного правоотношения; 4) логические факторы; 5) соответствие презумпции возмездности другим правовым предписаниям гражданского права и гражданского законодательства.

Ключевые слова: гражданско-правовой договор, презумпция, возмездность, эффективность, нормативность.

Zaverukha, T. N. Presumption of Retribution in Civil Contract

The article is devoted to the features of the application of the presumption of retribution civil contract. It is concluded that the presumption should be considered only as a legal category in the procedural and substantive sense. Highlighted the conditions of application of the presumption of retribution — no indication of gratuitousness relations in the agreement and legislation, as well as if in essence an agreement can not be compensated. The factors affecting the efficiency of the presumption of retribution, which is a means of legal regulation of civil relations in the field of contract law: 1) socio-political, in particular the legal awareness of participants of contractual relations; 2) take into account the specifics of civil law and civil legislation; 3) elements of the legal presumption of legal facts-states involve the emergence, change and termination of the contractual relationship; 4) logical factors; 5) compliance with the presumption of retribution with other legal provisions of civil law and civil legislation.

Keywords: civil contract, the presumption, retribution, efficiency, normativity.

